

LA TOPONÍMIA MÉS ENLLÀ DELS 1.000 METRES: ELS NOMS DELS CIMALS DE MALLORCA

Miquel Grimalt, Antoni Ordinas, Miquel Salamanca

XXI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Santa Maria del Camí, 2008

«En Mallorca hay dos montañas altas: las Bolas y las Antenas».

Don Antonio (mestre de primària)
Col·legi Sant Agustí (curs 1970/71)

«En la Serra de Tramuntana es localitzen les muntanyes de major altitud de la comunitat: el Puig Major, de 1.445 metres, el puig de Massanella, de 1.350 metres, i el Puig Tomir, de 1.103 metres».

Coneixement del Medi 4. Illes Balears
Anaya, curs 2007/08

«A l'entorn dels dos puigs majors, el de Son Torrella (1.443 m) i el de Massanella (1.340 m) s'hi apinyoquen dues illes de clima fred superhumit».

Onofre Rullan
La construcció territorial de Mallorca
Ed. Moll, 2002

«Una sèrie de valls longitudinals elevades (...) separen eminències que depassen els 1.000 m d'altitud: puig Major de Son Torrella (1.443 m), puig de Maçanella (1.348 m), puig Tomir (1.102 m), l'Ofra (1.090 m), puig de Galatzó (1.026 m) i set o vuit més».

Vicenç M. Rosselló Verger
Les Illes, redescobertes
Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006

A través de les cites anteriors es pot comprovar com una sèrie de trets erronis han ajudat a crear una percepció distorsionada sobre la realitat de les majors altituds orogràfiques de l'illa de Mallorca i, ensembles, de l'arxipèlag balear. En primer lloc, es constata la pobresa de la llista dels capcimals –entesos com a aquells que superen la cota dels mil metres- que,

a tot estirar, es creu que no sobrepassen la dotzena. Tampoc hi ha massa unanimitat a l'hora de concretar-ne l'altitud exacta, la qual oscil·la i, segons les fonts i els casos, arriba a diferir, inicialment, entre el metre i els vuit o deu. També s'observen algunes diferències en la grafia dels topònims que els identifiquen quan no s'utilitzen denominacions metafòriques d'àmbit popular com les que apareixen a l'encapçalament de la mostra anterior. Ens trobam, per tant, amb una llista de cims escassa i incompleta. Tant és així que ens hem proposat demostrar-ho recercant de forma exhaustiva tots aquells cimals que, a més de superar els 1.000 m d'altitud sobre el nivell del mar, aconsegueixin els següents requisits:

- a) Que apareguin al *Mapa Topogràfic Balear* a escala 1:5.000 com a cota individualitzada. Òbviament utilitzam aquesta font cartogràfica per ser la més recent i la que ofereix un major detall. Les característiques de l'escala 1:5.000 fan possible la detecció d'aquests microcims que passen desapercebuts a altres i que proporciona cotes amb una major precisió, fins al punt d'arribar a decímetres i centímetres.
- b) Que la seva morfologia sia la de cim o, si més no, d'una part clarament sobreeixint d'una cresta o d'una carena.
- c) Que dit cim mostri un desnivell descendent d'un mínim superior a 10 m des del seu punt culminant en qualsevol direcció.
- d) Que, preferentment, sia reconegut per la societat (o per la part d'ella que el conegui) com a un cim individualitzat. Això implica que vagi associat a un topònim, normalment genuí, per bé que, com veurem, no sempre és així.

Amb aquestes característiques, hem comptabilitzat fins a 70 cims que superen els 1.000 m d'alçària a Mallorca. Curiosament, però, són diversos els genèrics toponímics que serveixen per a identificar-los. Aquests van des de l'abundant 'puig' i la també clàssica 'mola', fins al rar 'tossal', passant pel col·lectiu 'serra', el localista 'més alt', l'escàs 'frontó', els fragmentaris 'morro' i 'penya', a més de la contraindicada 'plana', tal com mostrem seguidament:

Puig: Puig Roig, Puig Tomir, Puig d'en Galileu, Puig de n'Ali, (Puig des Prat), Puig de Massanella, Puig de ses Bassetes, Puig de sa Font, Puig des Tossals Verds, Puig de ses Vinyes, Puig Major de Son Torrella, Puig de l'Ofre, Puig des Coll des Jou, Puig des Vent, Puig des Teixos, Puig de Galatzó.

Serra: Serra des Teix (Serra des Teixos), Serra de Son Torrella, Serra d'Alfàbia.

Tossal: Tossals Verds

Més Alt: Més Alt d'Almallutx, Més Alt de sa Coma des Ases, Més Alt des Prat.

Mola: Mola de Son Macip.

Morro: Morro d'Almallutx, Morro d'en Pelut.

Penya: Penya des Migdia, Penya de s'Anyell.

Frontó: Es Frontó.

Plana: Ses Planes.

Si, d'altra banda, analitzam la part determinant dels topònims que identifiquen aquests cims, observam que la diversitat temàtica que hi apareix encara és major. Així, hi ha referències a personatges de diverses èpoques i més o menys anònims (Puig de n'Ali, Puig d'en Galileu –antigament Garideu-, Morro d'en Pelut, Puig Tomir); a la coloració de l'indret (Puig Roig, Tossals Verds); a la vegetació, present o pretèrita, abundant o escassa (Puig de ses Vinyes, Serra des Teix, Serra des Teixos, Puig des Teix, Puig des Teixos (es Teixot), (Puig des Noguer); a la fauna, i més concretament a algunes espècies ramaderes (Penya de s'Anyell, Més Alt de sa Coma des Ases); a la presència d'aigua, ja sigui en forma de sorgència o d'embassament (Puig de ses Bassetes, Puig de sa Font, Més Alt des Prat); a algun aspecte climàtic, ja sigui per referència a un meteor o a la insolació (Puig des Vent, Penya des Migdia); a l'orografia, en referir-se a un accident intern al propi topònim (Puig des Coll des Jou); a la propietat a la que pertanyen i on se situen aquests indrets elevats (Puig Major de Son Torrella, Serra de Son Torrella, Puig de Massanella, Mola de Son Macip, Puig de Galatzó, Puig de l'Ofre, Morro d'Almallutx/Més Alt d'Almallutx, (Puig de Son Nebot), (Puig des Prat), Serra d'Alfàbia); a metàfores diverses (Pa de Figa de Son Torrella (el Paredón), sa Trona, es Frare (s'Agulla des Frare), Puig des Coll des Jou, sa Torreta/es Piló, (s'Espasa); a noms opacs (Puig de Galatzó, Puig Tomir); i a altres diversos (Na Franquesa, sa Rateta, Serra de s'Almàngara).

D'entre els topònims que es fan servir per identificar bona part d'aquests cims o punts elevats de la Serra de Tramuntana, en detectam alguns de nova o recent creació, és a dir, es tracta de neotoponímia sorgida sovint arran dels nous usos lúdic-recreatius (senderisme, escalada...) que s'estenen per aquest territori i entre la població que els practica. No obstant això, no tots els neotopònims detectats apareixen sota el mateix perfil. N'hi ha d'estil tradicional, això és d'una aparença que no desdiu dels topònims antics per usar el català i incloure termes a l'ús, tal és el cas del Puig des Noguer, Serra de na Rius, s'Agulla des Frare, Puig des Prat, Serra des Teixos i ses Bolles. A d'altres, en canvi, tot hi mantenir la llengua catalana, ja s'hi aprecia un vocabulari innovador, com és el cas de s'Espasa. Finalment, també trobam els neotopònims més poc dissimulats en incloure paraules en castellà, tals com el Paredón i Espolón des Saragall de sa Camamil·la.

En definitiva, lluny de ser escassos, els 70 cims que superen els 1.000 metres d'alçada a Mallorca, desmunten el mite de la seva raresa. No obstant, és cert que no tots ells tenen un nom propi que els identifiqui, tot i que ens temem que alguns el poden haver perdut des de fa relativament poques dècades com a conseqüència de l'abandonament de les principals tasques (nevateig, ramaderia) que en aquests indrets elevats s'hi realitzaven. També, i en conseqüència, hem detectat errors greus de cota. El més cridaner és el del Puig de Massanella, amb 1.365 m d'altitud, i no els 1.350, 1.348 i 1.340 que, entre altres, se li han

atribuït. Així mateix resulta falsa la creença que situa el Puig Tomir com a tercera altitud de l'illa o, com a mínim, entre les més destacades. Realment ocupa la trentena posició en el rànquing, precedit, entre altres, a més del Puig Major de Son Torrella (amb dos cims) i el Puig de Massanella (amb tres cims), per la Serra de s'Almàngara, el Penyal des Migdia (dos cims), el Morro d'en Pelut, la Serra des Teix (sis cims), el Pa de Figa de Son Torrella, s'Espasa, el Puig de ses Bassetes, es Frare, el Puig d'en Galileu, la Mola de Son Macip, el Més Alt des Prat/Tossals Verds/Puig des Tossals Verds, sa Rateta i el Puig de ses Vinyes.

BIBLIOGRAFIA

- DOMINGO, C. (1997): *Els noms de les formes del relleu*. Barcelona: Societat d'Onomàstica-Institut Cartogràfic de Catalunya.
- MENSUA S.; IBÁÑEZ, M^a. J.(1979): «Toponimia y formas de relieve en el centro del valle del Ebro». A *Acta Geológica Hispánica. Homenatge a Lluís Solé i Sabarís*, t. 14, Barcelona, 576-579.
- MORRO, M. (1988): «Metàfora i eufemisme en la toponímia de muntanya». A *Penyal*, núm. 8, jul. 1988, Grup Excursionista de Mallorca, Palma de Mallorca, 25-26.
- ORDINAS, A. (1997) «La toponímia del Mapa Topogràfic Balear a escala 1:5.000». A AUTORS DIVERSOS *Onomàstica a la Catalunya del Nord*. Cahiers de l'Université de Perpignan. Presses Universitaires de Perpignan-Institut Català de Recerques en Ciències Socials. 24: 117-124.
- ORDINAS, A. (2001) *Geografia i Toponímia a les Illes Balears. La terminologia geogràfica en els noms de lloc*. Palma: Ed. Moll. (Col. Els treballs i els dies, 48)
- ORDINAS, A. (2004) «El recull toponímic del mapa topogràfic de Mallorca a escala 1:5.000». A AUTORS DIVERSOS *Sobre onomàstica. Jornades d'Antroponímia i Toponímia (1993-2002)*. Palma: Universitat de les Illes Balears.
- ORDINAS, A.; ORDINAS, G.; REYNÉS, A. (1998) «La toponímia». A AUTORS DIVERSOS *La Serra de Tramuntana. Natura i cultura*. Palma: Ed. Moll i Grup Balear d'Ornitologia.
- PALOS, B. (1991): *Recull de terminologia muntanyenca relacionada amb l'excursionisme*. Conselleria de Cultura, Educació i Esports, Govern Balear, 60 pàg.